

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Mishle

Euchel, Isaac Abraham

Oifibakh, 565 [1804 oder 1805]

רפסה אובמ

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10285

הקדמה ראשונה

ה

ומבוא הספר

הספר הזה הנותרגס ומבואר מאתו כיד ה' הטובה עלי, הוא
 אכן יקרה אחת ממשכיות החמדה אשר נשארם בידינו לזכר
 תפארת ישראל בעוד היותו עם ולשון, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך צו;
 בעוד שמעו עמים חכמות חכמיו וכבוניו, גדולים חקקי לב שרים מליצים
 וכביאים, אשר אפסו ממנו וחדלו, מיום חרות בנו חף אלהים להודישנו
 מעל אדמתינו. והוא אחד מספרי הקודש נקראו כתובים, וקדושתם
 למוטה מספרי נביאים (כמו ששנינו במס' ידים) לפי שדבריהם נאמרו ברות
 הקודש ולא ברות נבואה. והסבדל בין שתי אלה הקדושות, ראוי לכל
 משכיל לשמוע על לבו בצערו לדרוש חכמה ודעת מעל ספרי הקודש,
 למען לא ילכד רגלו בטעות ויבלבל העיניים, עד שיחלל קודש ויקדיש
 חול, ויהי פוקה לנפשו. וכבר נאמרו מאמרים רבים בדברי חז"ל על
 ענין זה, ומפרי חכמי גאוני ישראל בדורות שונות הזכירום ופירשום,
 אך לא ירד כל איש לסוף דעתה, כי מדרכיהם לשמור מולא שפתיהם
 בכל עוז, ולא נתנו כי אם להשרידם אשר ה' קורא. והנה רוח הנבואה
 אשר פסקה מיום בטול העבודה, היא באה שלא מדעת האדם על איש
 נדיק הנבחר מאת האלהים להיות נביא. אם הוא שלם ומתוקן בכל
 המדות והמעלות שמנו חכמים כנביא, יתנבא בשרות עליו הרוח האלסי
 הזה, וידבר את כל הדברים אשר יגיד אל העדה, ולא ישנה מדעתו
 אפי' אות אחת. ואם יפלאו דבריו לפעמים באזן השומע עד שלא יבינם,
 לא יכול להרחיב דבריו ולפרשם מלבנו, כי אם את כל אשר ישים האלים בפיו
 אותו ישמור לדבר. * חמנם הרוח הקודש אשר לא פסק ולא יפסוק
 לעולם מן הנדיקים השלמים והחכמים האמתיים הראויים לו, הוא שכל
 נשגב ומרומם נפש הנדיק הירא את אלהיו בכל לבו והולך בתמו,
 ומקושט

הגהת המדפים

* דעת חז"ל אינו כן :

גרסינן בפ"ק דסנהדרין דף י"א ע"א ת"ר משמתו נביאים אחרונים חגי זכרי'
 ומלאכי כסתלקה רה"ק מישראל, ואעפ"כ ה' משתמשין בבת קול,
 פעם אחת ה' מסובין בעליית בית גורי' ביריחו, וכתנה עליהם ב"ק מן השמים יש כאן
 אחד שראוי שתשרה עלי' שכיבה, אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמי' את עיניהם
 בהילל הזקן וכו'. שוב פעם אחת ה' מסובין בעליה ביבנה וכתנה עליהן ב"ק מן השמים
 וכו' ככ"ל נתנו חכמים את עיניהן בשמואל הקטן וכו', יע"ש. ובריייתא זו נשנית עוד
 בפרק בתרא דסוטה דף מ"ח ע"ב, והובא עוד קצת ממנה בפ"א דיומא דף ט' ע"ב,
 ולא כמלא אדם חולק בתלמוד בענין זה :

הגה

אויך
עגס /
דרט *

הכבוד

ז' ז'ר

נדרינג

יינעם

אויט

אזע

אטען

היילש

ז' אוין

עינים

הדבו'

הענוה

כיום

הקדמה ראשונה

ומקושט בכל המדות והמעלות הרמות שמנאו חכמים בחכס * והיה כי
 יחס לבב איש שלם כזה, להציע דברי חכמה ומוסר, או לדבר נגד עמו
 את אשר חזה בעין שכלו, להורותו דרך ילך בו, או לפתוח פיו בהלל
 ושבח לה', או לקלם איש חיל ונשגב על גדלו ותפארתו, ואין נפשו
 שום פניה להתגדל ולהתרומם בפעלתו, כי אם כל מוגמת לבו על הטוב
 והאמת המסתעף ממונה, אזי יקרא הרוח הרם הזה המעורר את נפשו,
 רוח הקודש * והסתכל במה שאמרו חז"ל (בבא בתרא) מיום שחרב בית
 המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים * ומקשי, אטו חכס
 לאו נביא הוא? ומשני, אע"פ שנטלה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה *
 והנן זה :

שם הספר הזה נקרא משלי לפי שהוא חסיפת מאמרים קצרים,
 אשר כל אחד מהם כולל ענין רב במוסר וחכמה * משל הוא
 אחד

הנה מזה נראה להדיא שבדבר זה הי' מקובל בידם ב"ד מפי ב"ד עד זמן שמתו
 כ"א חגי זכרי' ומלאכי * ואם דור של הילל ושל שמואל הקטן לא הי' זוכי'
 להיות השכינה שורה על הילל ועל שמואל הקטן, אכן מה נענין בתרייהו, ובדאי
 אם ימצא אדם אחד מאלף שראוי שתשרה שכינה עליו, הנה עכ"פ לא אפשר דרא *
 באשר שכבר חכמי תלמוד הי' רגילים ליתן היקר והגדולה לראשונים שקדמו להם, כן
 במעלות המדות כן במעלות שכליות, במעלות המדות נראה להדיא ממה דאית' בפ"ג
 דברכות דף כ' ע"א, אמר לי' רב פפא לאביו מ"ש ראשונים דמתרחש להו כיסא וכו'
 יע"ש, ובמעלות שכליות מצינו בפ"ה דערוובין דף כ"ג ע"א אמר ר' יוחנן לבן של
 ראשונים כפתחו של אולם וכו' יע"ש,

גם במעלות המדות אמר ר' יב"ק דיומא דף ע' ע"ב טובה נפורקן של ראשונים וכו',
 עוד שם שאלו את ר"א ראשונים גדולים או אחרונים גדולים וכו' יע"ש, הנה כי
 כן אכן מה נענין בתרייהו * סוף דבר אין ראוי לזוז מקבלת חז"ל אפי' זוז כל שהוא *
 שוב כתב החכם המבאר ז"ל והסתכל במה שאמרו חז"ל [ב"ב דף י"ב] מיו' שחרב בית
 המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים וכו' וקיים בדברי' והנן זה *
 אפלא מהחכס הנ"ל איך נתן לבו למעלה ולא נתן גם עיני' למטה במה שכתב

הנה שם באותו דף מיום שחרב בית המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה
 לשועים ולקטנים, והביאו שם מעשיות נענין זה, ומעשה רב, וכבר דברו המפרשים
 בענין זה איש כמתנת יד שכלו אשר נרכו ה', הרובה לעמוד על דבריהם יקחם משם,
 עכ"פ בטח אני אומר שכל יראה וימצא בתלמוד שיהי' יחיד חולק על הברייתא שנשנת
 שלשה פעמים בתלמוד בסתם, כי בלי ספק היא מכלל הברייתות שנשנו בי' ר' חייא ור'
 הושעיא * וז"ל הרמב"ם בהל' כלי מקדש פ"י הלכה יוד' עשו בבית שני כו' ומפני מה לא
 הי' שואלין בהן, מפני שלא היתה שם רה"ק וכל כהן שאינו מדבר ברה"ק וכו', והיו
 מברייתא דמס' יומא ספ"ק דף כ"א ע"ב ובפרק גא' לו דף ע"ג ע"ב וכהך ברייתא
 דסוטה וסנהדרין כנ"ל: ודי בזה לכונחנו *
 שם באותו דף מיום שחרב בית המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה

הקדמה ראשונה

י

אחד מחלקי המליצה, ונקרא כן משני טעמים. (א) מענין ממשלה ותקיפות, שהוא מעורר המחשבה ומחזקה עד שתתפעל בנפש, והוא נחקע בה להשתמש בו בעת הצורך לקחת ממנו מוסר השכל. ובנחינה הזאת נדמה לשם בלשון רומי אשר קרא את המשל (אפוקסימון) שהוא נגזר בלשונם משרש גדול, וקרוב מאד לכוונתינו. ובלשון יון נקרא (פטרופוליס) שהוא דומה לזה מאד כי (פאראבולוס) בלשונם הוא איש חיל אשר עוז בנפשו. (ב) מענין דמיון, כי ע"פ הרוב יבוא בדמיונות מתארים אשר ישתמש בהם המליץ לעורר התפעלויות בנפש. ואם אמרתי שהוא חלק מהמליצה, רציתי בזה חלק מחכמת המליצה (רעטפרי קוז) הכוללת כל דרכי הדבור לפי חקי ההתפעלויות והסדרים והנעימות אשר התנו בה בעלי החכמה הזאת. כי מלבד שיורה שם מליצה בלשון עברי על הכלל, תורה גם צפרטות על כל מאמר אשר יבואו בו דברים זכי הרעיון על סדר נאה, מחובר או בלתי מחובר (גבונד אדר אוינגבונד) למען הטביעם בנפש האדם ולשמרם בזכרונו; ויקרא גם הוא מליצה לפי שהוא ערוך ומתוקן ע"פ תנאי המליצה (עלוקווען, ווזהרעדנהייט). ויש עוד מחלקי המליצה המאמר הנקרא בשם חדה, ונקרא כן על דבר חדודו (טורפין, וויץ), להיותו מאמר סתום עד סופו, ובחוכו כעוקץ חד אשר ירד פתאום בלב השומע כחץ, ומתנאיו שיהיה מלבד נעימותו א הנפש, גם מעיר את השכל בפתע פתאום ובעצרו ישאיר רושם השמחה בנפש. והנה יהיה לפ"ז כל שיר וכל משל וכל חדה, מליצה, אבל לא כל מליצה, משל או חדה או שיר. ואם בנות זאת תדע כונת אמרו בשער הספר להבין משל ומליצה דברי חכמים וחרומום:

מחבר

מאמרי הספר הזה היה שלמה מלך ישראל אשר נאמר עליו וידבר שלשת אלפים משל (מלכים א' ה' י"ג), אבל הוא לא חזרם יחד בספר, כי אם אנשי חזקיה, מלך חכם ומושל נדיק אשר הרים קרן ישראל בחכמה ותורה מכל המלכים אשר לפניו, העתיקום יחד מכתבים שונים, וקתם כאשר קבלום איש מפי איש בע"פ ועשאו ספר למשמרת לדור אחרון, כמח"זל (ב"ב) חזקיה וסיעתו כתבו ישעיה' משלי וכו'. ולפ"ז יהיה פירוש גם הבא בראש פרשה כ"ה מוסיף על הראשונים, כלומר גם הראשונים גם האחרונים משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. ואם נזכרו בשתי פרשיות האחרונות (ל' ל"א) שמות מחברים אחרים (אגור בן יקא, למיאל) יוכל להיות שנתנום אנשי חזקיה או חכמי דור אחר לאיזה טעם הכמוס עמהם על דברי שלמה למען לא יאבדו. ואולי המה רק שמות מושאלים על שלמה:

מדות

הספר הזה הוא קהלת מוסר בעינינו למודיים נסיוניים ושכליים אשר חזן פנתם בחכמת הנפש. וכך היה דרך החכמים הראשונים בעם ועם כלשונו, להשקיף על תולדות ותכונת האדם ועל התפעלויות נפשו, ועל שנויי הנווסים, ולחקור אחר יסוד הטובה ומקור

הקדמה ראשונה

ומקור הרעה, ולהחזיק את זה, ולסכור את זה; ואחרי שפעם צרות
מצינתם על כל אלה, חזרו מאמרים קטנים אשר ידע אותם כל איש
בע"פ, למען ישתמש בו בעת הצורך. והנה דוב המשלים בספר הזה,
המה קצרים ויהיו מרגלח בפומיה דחינשי, כאשר יעיד הנסיון, שפסוקי
משלי הם ממש על לשון כל איש ישראל, ואפילו הנשים למדו את הספר
להשתמש במאמריו בספוריהם:

איכות הספר הזה, אשר נחלק לפי דעת החכמים לשלשה ספרים,
וסתי פרשיות נוספות, כך היא: מן פסוק ח' פרשה א' עד
סוף פרשה יו"ד הוא חלק אחד, מעטו בו המשלים ורבו בו המליצות,
בהלל החכמה וספר תועלותיה, ובחזק הפתיות וספר חסרוניה ורעותיה.
יבואו בו מאמרים נמשכים, בספרו בלשון נחה ונמלצה דרך הרשעים
המסיתים (פ' א' י'), ובהציג את החכמה כמדצרת בעם על אודותיה
ואודות הפתיות (פ' א' כ'), ובספר את דרך הדחת האשה זרה כאלו
דאו עיניו את מעשיה הרעים (פ' ז' ה'). ויש בו גם אזכרות מיוחדת
העללה, ומדת קלות הדעת (וי"ט זין), ורדיפת החמדה והתאוה
(פ' ו' ט"ז, י' א', ופסוקים רבים בפרשיות שונות). ויבוא גם בו מאמר אשר
כנותי משל חדותי, ע"ש הכתוב בן אדם חוד חרה ומשל משל א בית ישראל
(יחזקאל י"ז ב'), כי בזמן שיגיד החכם או הנביא דבר אל העם ע"י
הארים דמויים לנפש בעלי חיים, ולגופי הצמחים, אשר בטבעם דבר
נראה לעינים, יבדילם מזולתם עד שיתפרדו ע"י נשואם להיות כנושאים,
כמו שהוא בפרשת יחזקאל אשר זכרנו, שהנשר הוא תאר הגבורה
והמהירות והטרף, ולמרת הארז הוא תאר הגדולה וההצלחה וכו',
ושיהיה ביד אדם לצייר את כל דבריו האלה ע"י נורות ותמונות גופניות,
וביד המשכיל להגיד כוונתו ופתרון הדבר, וזה אשר יקראו לו חכמי
יון (אולעגוריה), אקראו אנכי משל חדותי והוא חדה חושיות, כמו
החדה שזכרנו לעיל היא חדה שכלית. ובתאר הזה תולג החכמה (פרשה
ע' א' עד ו') כלי בנתה בית וערכה שלחן וכו', והכסילות כנגדה (שם י"ג
עד סוף הפרשה) יושבת לפתח ביתה וקוראת לעוזרים וכו'. וכל החלק
הזה הוא כשער אל המשלים הנאים ביותר דברי הספר, אין ספק שהמה
דברי שלמה ע"פ כולו. החלק השני הוא מן פרשה יו"ד עד סוף כ"ד,
כולל משלים ומליצות. והכתובים האחרונים בפרשה הזאת (פ' כ"ג) המה
רק תוספות ממאספי המקראות וקצתם יבארו מה שנאמר כבר לעיל,
(פסוק ל' עד סוף הפרשה). החלק השלישי אשר גם הוא כולל משלים
ומליצות מן פרשה כ"ה עד כ"ט, באו בו גם דברי שלמה או לפחות
משלים כדרך משלי שלמה, אשר העתיקום אנשי חזקיה. ובשתי פרשות
האחרונות הנקראות דברי חגור ודברי למואל, יבואו חדות ופתרונם,
ומוסר אס לבנה, ותהלת אשה הגונה. עיין בביאורי במקומו. ועוד לי
לדבר על איזה פסוקים הנכפלים ונשלים בספר הזה, אבל לא אחרין

הקדמה ראשונה

פה, ואחרי שמעי משפט משכילי עמי צנאחם לבקר על דברי, אופיף
ידי שנית להרחיב צאור :

ענין

מאמרי הספר הזה והלמודים והתועלויות הנכללים בו נחלקו
לפי סדר החכם טרוסאז אשר עמל לסדר את כלם לפרקים *
וכך הוא : (א) מוסר לשמוע לעצת החכמה * (ב) לשקוד על דלתות התורה
והחכמה לקחת תושיה * (ג) לירא את האלהים * (ד) להשמר על נפשו,
ולדעת את תכונתו * (ה) שלא לעשות דבר מזלי התבוננות * (ו) להפחד
מרעה * (ז) ההסתפקות, ולגדור צעד התאוות הגופניות * (ח) להשמר
מן הנאוף והזנות * (ט) שלא לאבד הון * (י) ההשתדלות לעבודה וליגיע
כף * (יא) לשמור מוצא שפתיו * (יב) מדות הענוה ושפל רוח * (יג) לשמח
בחלקו * (יד) לקבל יסורים ועוני צאהבה * (טו) לאהוב משפט זרק *
(טז) אהבת הריע וגמול חסד * (יז) להדבק במדת הרחמים והנדקה *
(יח) לרדוף שלום ואמת * (יט) לשנוא החלקות לבלתי היות אחד צפה
ואחד בלב * (כ) לנוס מחצרת הרשע ולבחור חצרת דייק * (כא) מוסר
מלכים ורוזנים לשופטי ארץ * (כב) מוסר לגשים ודרך הכלחת הצית *
(כג) חנוך הצנים כראוי * (כד) איך יתנהג האדם עם בניו ואנשי ביתו
ועבדיו * (כה) הנהגת הצית * (כו) הכלחת הצדיק ועמל הרשע, שבר
הצדיק ועונש הרשע והשגחת האלהים * (כז) חדות * (כח) לקח חכמה
ותורה * אבל מוסרי הספר העצריים לא הלכו דרך הסדר הזה, כי
לא ראו צמדורם על הענינם * כי אם על הלשון, ושני כתובים אשר בא
צם דרך משל מלת ילבט או מלת ערב או מלת שמחה וכהנה, הביאו א
פרשה אחת, דוק ותשכח * ואפשר שצא כן להיות מאספיו רבים, חלקו
ציניהם חבל כתבים לאיש ואיש חלק ממנו, והיה דרך משל לראובן כל
הכתובים אשר בא צם ילבט, ולשמעון כל הכתובים אשר בא צם ערב *
ועל דרך הזה סדרו את הפרשיות כאשר הם לפנינו :

מליצת

הספר הזה נחה ונעימה, מהודרת בכל יופי קצור ונקיית
הלשון, ועל מתרגם ספר כזה, לדרוש ולחקור היטב צעומק
מהשבות מחברו עד שיאחיל עליו מרוחו, ויוליך מתק לשונו נעימות מליצתו
ורוחב מהשבותיו אל הלשון אשר יתרגם אליו כפי אשר תשיג ידו * ואם
ידעתי את קוצר ידי, כי צער אנכי מאיש, אף כי דעת חכמים אדע!
עשיתי צעמל ושקידה ראויה את כל אשר היה בידי לעשות * והיה כי
אשמע קול מורה להורני את שגיאתי, ולסקל לפני דרך לתקן את מעותי,
הריני עבד נאמן סר לנשמעו, ותלמיד שוקד ומשתוקק לקבל דבריו
בתודות עשרת מונים :

כבר

ידעת, הקורא הנעים ! קנת מחקי השיר והמליצה בלשון עברי,
מאשר הם לפניך צטוב טעם ודעת החכם הרמ"צמן ז"ל צביאורו
לשירת הים ; לא אשוב שנית להעתיק את דברי החכם הזה הנה, כי
אם אעירך על משפטי וחקי המליצה בספר שלפנינו * כולל גדול אמרו
חכמים

הקדמה ראשונה

חכמים במשל, והוא שיהיה מעט הדבור ורב המחשבה. ר"ל אחר שחקר
החכם על ענין מן העניינים בחקירה שכליית, וזקרו בנסיון ולרפו זכור
הבחינה, יקח מאוסם הבחינה הזאת ראשי חזות הלמודים אשר עמד
עליהם, ויכלול אותם בדברים מעטים במאמר קצוב ונעים, עד שידעם
השומע בעל פה צלי עמל ויגיעה, ויהיו למשמרת לכל איש אשר לא השיגה
ידו לעמוד בכח שכלו על כל הבחינות האלה להוציא מהם לקח לעצמו,
ויעלו לפניו לזכרון תמיד להשתמש בהן לעת הצורך, להישיר צם כפעם
בפעם את דרכו. ולהיות זאת הגה הוא גם מתנאי המשל, להיות המליצות
והמלות אשר ישתמש צם המליץ ברורים ומזוהרים, שיציגם השומע מצלי
שיטריך תחלה לרדת לעומק העיון ולפרש דברי החכם, עד שלפעמים
יחשוב מזוה צם כוונה לא עלתה על דעת אומרים מעולם, כי משלים עמוקי
העיון כאלה יוצאים מן הכלל ופורטים גדר המשל. והבטנא, המשכיל!
את גודל יקר המשל וכי לא דבר נקל הוא לחצרו. כאשר חשבו קצת
כותבי משלים צימים האלה. הנה המשל הזה הוא כמליץ בין חקירת
החוקר החכם הנשגב אשר הגביה עוף צרוח מצינתו לעלות עד שמי צוראו,
ובין השגת האיש ההמוני אשר לא נסה כף רגלו לשום פעמיו צשציל הבחינה,
ושים נא גם את לבך לדעת עוד זאת: בכל מאמרי הדברים הפשוטים
הספורים והתורות והלמודים תועיל הרחבת הבאור למען צררם ולשימם
על נכון בלב השומע, אמנם במשל ימלא צרוו בקצורו; ר"ל שהחכם
המושל משלים, יהיה כל כך יודע לרדת תוך נפש האדם ולהעיר את
ההתפעלויות אשר יפן אליהם, ויהיה מליץ מציין בגדרי הלשון, ונכון לדעת
בדר את דבריו במאמר קצב וקצר, עד שיניח עצם כוונתו נסתר תוך
דברי מליצתו וסדר דבריו, כנקודת המרכז בתוך העגול אשר אליה יפנו
כל קווי העגול, וממנה ישובון אל עגולו. לא ירגישו השומע עד אשר
כלה האומר לדבר לפניו את כל דברי המשל, ואז צהרף עין תתראה הנקודה
הזאת לנגד עין שכלו, וירגיש שזה עצם כונת המחבר, וישאר רושם
הסמחה בנפשו, לא יסור ממנו לעולם. וזה אשר יקראו לו החכמים בעלי
העסטעטיקא (פאאָנגטע, דיז טפיטי, דער פונקט) והנה כל עוד
שידע לקצר ישובח משלו. כי יקל על השומע למצוא את הנקודה. מעלה
יתרה למשלי לה"ק, שהם כלם בעלי שני חלקים, ויהיה החלק השני ע"פ
הרוב עומד לעמת החלק הראשון כדבר והפכו. יחייב היפך שלילת
החלק הראשון או ישלול היפך חיוצ הראשון. ולפעמים יהיה החלק
השני כמזכר והולך לחלק הראשון. ולסגולה הזאת המיוחדת למליצת
העבריים יקראו חכמי העסטע"טיקא (פראזעאזיאוס) ומלצד נעימת
הנפש אשר יעירו השני החלקים האלה הנצבים זה לעומת זה כשני
תאומי צניה, לא יתפרדו, אם לא יתפעלו התפעלויות המחסור והשוממה
בנפש, כי המה כנגון טבעי שלם אשר תחננג צם הנפש המצקשת שלמות
בכל, יש להם גם תועלת שכלי. כי יפרשו יחד את כונת אומרים,

האחד

הא
תמ
המ
בעי
הנ
אח
היד
גרה
אל
פס
וכ
כל
ולה

א

(א)
המ
צת

(ב)
צמ
צכל
אך
י"ד

צמ
עלי
לש
שוכ

(ג)
כול
וכו
אש
וכל
לל

הקדמה ראשונה

האחד הוא כמתורגמן לרעהו, וצואה שניהם יחד תהיה כונת אומרים
תמה וזרה. והמאמר השלם הזה עומד כראוי מוצק מול פני המשכיל
המסתוקק לדעת. נשקופה נח יחד דרך משל על הכתוב דרך אויל ישר
בעיניו (י"ב ט"ו), שהוא אמת עומד קיים ונכון ע"פ הנסיון וחכמת
הנפש. אך לא נכר מזה שכונן אל האויל המשליך ענה ומוסר זולתו
אחריו גיוו, ולא נמצא צום כוונת המרי ומניעת הרצון, כי אם חסרון
הידיעה לבדה. אבל בהוסיקף עליו חלקו השני לומר ושומע לעצה חכם,
נראה בעליל בהתחייבות שמיעת הענה למדת החכם, שהפכו בשלילה
אלל הכסיל, והוא מוסר אצנו ברצון משמוע לענה. ומי זה יוכל לפרש
פסוק אוילים יליץ אשם (י"ד ט"ו), לולי כתיב אחריו ובין ישרים רצון.
וכמוהו רבים. ולזאת יהיה מחוק המתרגם כתיבים כאלה לעיין בחלקי
כל מאמר ומאמר בדרך הגיוני להציב נושא מול נושא ונשוא מול נשוא
ולתצוק עליהם ועל תכונתם ותולדותם עד שיגיע אל הנקודה הנסתרת
בם, ואז יוכל למלאות חפצו, לבאר ענם כונת הפנים בתרגומו:

אחר אשר שמתו לפניך ראש כללי הספר הזה, אעירך עוד להשקיף
על איזה כללים יבארו לך ענינים אשר יהיה לך לנמ בקראך
את פנים הספר. והם:

(א) השמוש בכפל המלות בשמות המשוהים (ווארט טפיל). למען הנעים
המליצה ישתמש החכם לפעמים בשמות אשר יורו על שתי ענינים,
לחברם במליצה אחת, והמה יפעלו נועם נפש בהמתיקם את המליצה.
(ועיין פרשה ד' י"ז, ופרשה י"א ט"ו):

(ב) השמוש במליצה אחת לשני ענינים. לפעמים תבוא מליצה אחת
במקומות שונות אבל לפי מקומה וענינה אי אפשר שתהיינה כוונותיהן
בכל המקומות אחת, לכן על המתרגם לבאר כל פעם לפי הענין,
אך ישמר שלא יהיה תרגומו נגד חוק הלשון. (ועיין פ' י' ו' ס' י' ו' י"א.
י"ד ה' ו"ה. י"ט ה'. כ"א כ"ח). וכמוהו תראה השמוש במלה אחת
במקומות שונות, אשר איננה לתרגם כפי הנחה הראשונה אשר הונח
עליה, כי אם לפי דמיון הדברים. ותמצא שאנכי אשר פנותי תמיד
לשמור חק הכלל הראשון שנתי לך לעיל, תרגמתי מלה אחת בתרגומים
שונים, ובכל זאת נשמרתי מלשגות נגד חק הלשון. (ועיין פרשה י"ב ה',
טס כ'). ועוד תמצא רבים כמוהם:

(ג) השמוש בפרט מן הכלל. מדרך המליצה ברנות המליץ לדבר על דבר
כולל פרטיים רבים, להורות דרכי תכונתו ותולדתו, או תועלתו והנהגתו
וכו', יבחר לקחת אחד מן הפרטיים אשר יוכרו זו סימני הפעולות
אשר יכוון אליהם וידבר רק ממנו, ומזה ידע השומע להקיש על השאר.
וכלל זה אמרו חז"ל במדות התורה, כל דבר שהיה בכלל ויחא מן הכלל
ללמד על הכלל כולו יחא. והוא גם כלל בחכמת המליצה שצריך המליץ

קד
בור
ממד
עס
גה
נו,
עס
זות
בלי
זים
וקי
יל!
נת
רת
זו,
ה,
זים
מס
כס
את
עת
זוך
פנו
זשר
דה
סס
צלי
בוד
לה
נ"פ
לת
ולק
זת
מת
שני
מה
זות
י

הקדמה ראשונה

להשתמש בזה ובלשון רומי יקרא הדרך הזה (פארט פרוץ טאטוס) *
(ועיין פרשה י"ד ד')

(ד) השמוש במשל הקדמוני, החכם המליץ אשר שם מגמתו להורות לעמו מוסר וחכמה ישתמש לפעמים במשל הקדמוני, ר"ל במאמר המורגל בפי כל איש, ולשון כל אדם ידברו, כי להיות כונתו שקועה בלב כל אדם, יבין כל השומע גם את כונת המשל אשר פנה אליו החכם. ואין ספק שעשה כן שלמה בקצת משליו שהכין את המשל הקדמוני חלק ראשון למשל, וחלק השני הוסיף עליו משלו, והיה החלק השני כמשל דומה למשל הקדמוני. או להיפך. ואולי יועיל כלל זה לכתוב באין אר"פ"ם אבוס בר (י"ד ד') שהיה זה משל העם, והחלק השני הוסיף שלמה להורות בו הלמוד הגדול היוצא ממנו כאשר בארתי במקומו. ואין ספק שסוף כתוב פרשה י"ז ו"ט מגביה פתחו וכו' הוא משל העם. עיין שם. ואחר שידעת את הכללים האלה, תדע לשפוט על הכתובים אשר יצאו לפניך בקראך בפנים הספר, לבקר על מה הטבעו אדניהם:

ועתה

אעירך עוד, הקורא הנעים! על משפטי חבור המלות במקראי זה הספר, ועל גדר חיזה מלות אשר שמש גם החכם לכונה מיוחדת, ואז תשכיל בכל אשר תלך לבקר על מלאכתי, ולהוכיח את שגיאותי על פני אם מנאח: להיות הקצור מתנאי המשל, לריך החכם המושל לדעת השתמש בדבריו בדרך הממוצע, וכאשר יתנהג החכם המדיני בהנהגתו לבחור הדרך הממוצע לכל יפריז מן המדה בשום נד, כן דרך החכם הזה לקצר כפי יכולתו ובלבד שלא ישחית את הבנת הכוונה, וזה אשר יקראו לו, המליצים (עקמקאייז) מושאל מהנהגת המדינה. ולזאת יהיה מלה אחת מושכת אחרת עמה לפעמים, ויתיצבו חלקי המאמרי סתום ומפורש, מפורש וסתום, והמשכיל המבין דיני החבור (קאנטטרוקליין) ידע לבארם על נכון. והנה נשקפה נא על הכתוב בן חכם מוסר אב (י"ג א'), בחלק המאמר הזה חסר הנשוא, וגכר מחלקו השני ולץ לא שמע גערה, שפעל שמע הוא נשוא החלק הראשון. אך מה יעשה החכם המבקש קצור ולחות, אם היה כותב בן חכם שמע מוסר אב, היה מוכרח לכפול מלת שמע בחלק השני מהמאמר והיה מכפיל ומאריך, כי לא יתכן לכתוב סתם ולץ לא גערה, לפי שלא יהיה דבקות כלל למלת השלילה, לכן סדר את הנשוא עם מלת השלילה בחלק השני, וממנו אהיה דן חיוצו בחלק הראשון. ולפעמים חסר מלה מפורשת בחלק אחד מן המאמרים מטעם אחר. כי בזמן שידבר משני ענינים המולידים זה את זה, כמו העצלות המולדת עוני והרשעה המולדת צרה, יחכים לסתום את הפעל במאמרו ויציג רק שני נושאים האב והתולדה, כלומר שהם נדבקים ואחוזים כל כך, שהאחד עומד במחשבותינו במקום השני (יש סובטטיטוציין ויינאנדר). ולדוגמא שא עיניך והצט על הכתוב, ריש זקלון פורע מוסר (י"ג ב'), שכוונתו בלי ספק שהריש והקלון

הקדמה ראשונה

ט

והקלון ישיג את האיש הפורע מוסר, לכן סתמו החכם * ועיין בצאורו
 שם * ומזה תקיש על השאר * וכן תמצא עוד לפעמים שנשמט מלת החזור
 בחלק המאמר האחד ונא בשני לפרש את כונת הראשון עמו * וכן הוא
 בכתוב יראת ה' מוסר חכמה, ולפני כבוד ענוה (ט"ו ל"ג), שמלת ולפני
 תשמט לשני חלקי המאמר, ונשמט בראשון מטעם שזכרתי, לפי שיראת
 ה' ומוסר חכמה הם נדבקות כל כך עד שאי אפשר לזאת בלי זה * וכמו
 זה תמצא כתובים רבים אשר ישמשו גם המלות פנים ואחור, אשר
 תראה כל עת מצווארים לפי עניניהם בציאוריהם * ויפה נקדו לפעמים מלה
 מן המלות אשר לפי הדקדוק לא יתכן, אבל לפי עומק המליצה נעשה
 כן בכוונה ראויה, וראה נא הכתוב מתן אדם ירחיב לו (י"ח ט"ז), אשר
 נקדוהו מתן בקמ"ץ כמשפטו במוכרת, ולהיותו ראוי מתן בסמיכות,
 הגיהו אותו קנת המדקדקים * אבל באמת יהיה מלת אדם משתמש פה
 לשני פנים פעם בסמיכות עם מתן ופעם במוכרת, כנושא במלת לו
 ובכנוי מלת ינחנו * ויפה נקדוהו * עיין שם * והנה תדע זכה כללים
 כאלה עניני רוב הפסוקים, אשר נדרשו לפנינו שונים מחסרון ידיעת
 משפטי המליצה ולא אחריך גם עוד, כי אם חניג לפניך עוד הנה
 גדרי חיזה מלות אשר שמש גם החכם :

חכם, חכמה, חכמות

כבר נגדרו הוראות השמות האלה
 בספר גן נעול אשר לידי המלך
 המפואר הרב מוהר"ר הירץ ווייל כ"י, ומי ירום לצנו לצא אחרי את
 אשר כבר עשהו? אבל להיות חבורי זה לנערים מנקשי דעת כמוני,
 אורה בקצור נמרץ את אשר כוונתי בתרגום השמות האלה, ואם לא אמלא
 את רעון הקורא כאשר מלאהו החכם הכל, נפשו יודעת מאד שלא יהיו
 דברי מתנגדי כוונתו :

חכמה

שם המקרה הונח בלשונו על כח נדל אשר חניגה במציאות,
 כי אם מופשט מנושאו במחשבותינו (פבטטרפיקטוס),
 כעצם כולל כל השלמות זכה וזפועל, באמת בטוב ובנאה, כמו שאמר
 לי עצה וחזשיה אני בינה לי גבורה (ד' י"ד); וזכיות דרך משל ראובן
 איש פועל כל פעולותיו בהשכלה ובתמימות לבו, ושומר את דרכו לצלי
 יחטא נגד חקי האלהים ומשפטי השכל הישר וקרא חכם, להיותו משיג
 את דרכי החכמה ומתקרב אליה, חונם השלמות הזה אשר יתקרב ליה,
 ואשר תשתוקק נפשו להשיגה ביתר שאת וביתר עוז היא תקרא חכמה *
 ובספר הזה חניג החכם את השלמות הזאת כמדברת ומוכחת מוסר לאדם,
 אחרי אשר שם צפיה לדבר על עצמה מה היא, ומה פע-לחה * וע"ז נוסדה
 כל הפרשה הלא חכמה חקרא (ח' א' וכו') * ואחרי ידעך שהחכמה כוללת
 הכל, תדע גם כי כל ידיעה המגבהת את לב האדם על מעלות השלמות
 ומקריבו אל שלמותו אשר על ידה יקרא חכם, תכונה גם היא גם
 חכמה על דרך פרט מן הכלל, לכן כנה לפעמים את הידיעות הנשגבות
 האלה

הקדמה ראשונה

האלה בשם רבים כאלו כוון אל כל הידיעות האלה יחד (דיא וויטנשאפטן),
ואמר חכמות בחוץ הרונה (א' כ' עיין צביאורי שם), ואף שהרגמתיו אנכי
תמיד בל"י (דיא ווייזיהייט), בכל זאת לא תשחת הכוונ' האמתית, כי אנכי
שמרתי רק את דרך המליצה ודקדוק לשון הכתוב, ודברתי דרך כלל שהוא
כולל כל הפרטיים. ואם תקח את הגדר הזה לא יפלא צעיניך אם תשמע
שנקרא איש שלם בדבר אחד מדברי החכמה (ואם הוא אומן מלאכותי,
אבל יודע להקן את מלאכתו בהשכלה ברורה ובהתבוננה ראויה ומכוונת)
הכם, כי כל קנין שלמות אם ראויה הכוונה אל הפעולה עומד תחת גדר
שם חכמה:

בינה, תבונה, גם השם בינה הונח על כה נבדל אשר איננו
צמניאות, וינוייר צנפשו כעצם כולל שלמות,

אבל רק בענין האמת והשקר לבדו. והוא הכת המישר מחשבות האדם
מן דרך השקר אל דרך האמת. כדברי הנביא וידעו חתי רוח בינה. וא"כ
נוכל לומר כל איש בינה חכם, אבל לא כל חכם (זולת החכם לב) איש
בינה. כי דברים הכוגעים בעיני הטוב והרע והנאה והמגונה יולאים
מגדר הבינה ואין לה חלק בה. ויהיה אם כן גם בינה שם המקרה
(נחמן פבטטרעקטוס). אמנם הבונה ישתמש בו בעל השון לפי עקר
הנחתו על שכל האדם והכת הנחון בלבו לשפוט על דבר אם אמת אם
שקר ולהשיגו והוא צמניאות בנושאו, ואך לפעמים ישתמש בו תחת שם
בינה בשם כללי (נחמן קאזעקטיפוס). ולכן לא אמר אני הבונה כי אם
אני בינה. וממנו יקרא האיש המשיג אמת דבר בכת שכלו נבון (עיין ע"ז
כ"א). וכן יתבאר לך הסבדל בין שם נומה והנומה, שהראשון הוא השינה
והתדרומה מופשטה מנושאה, והשני הוא חלק השינה והתדרומה דבוק א'
הנושא איש איש כפי חלקו. ולפעמים שמשו בו בשם כולל (עיין כ"ג כ"א):

דעת, הוא המקור משרש ידע, שמשו בו במקום שם, כולל הלמודים
והתורות והחקים והפעולות אשר ישיגם השכל האנושי ע"י

הלמוד והצחינה והנסיון, אם באמן כה נפשו לעמוד עליהם ואם ע"י
הרגשה והתפעלויות הנפש, יהיה מה שיהיה כל אשר תשיג נפש האדם
להכלית שלמותו נכנס תחת גדר השם דעה. ובגדר הזה תבין כל דעת
הבא בספר שלפנינו. ואחרי שידעת זאת הבט על שני כתובים הנאים
כאחד, ויחשבו קצת הרואים שהם רק משונים בלשונם ועינים אחד,
אבל באמת נבדלו גם בעינים הרחק מאד. לץ חבה ופתי יערים והוכיח
לנבון יבין דעה (י"ט כ"ה), בענש לץ יחכם פתי ובהשכיל לחכם יקח דעה
(כ"א ו"א), שבהכאת הלץ יערים הפתי (המזכיר העושה את כל בלי
התבוננות) וישמר מדרכו להשמר מן העונש, ובענוש לץ, כלומר בהוכיח
על פניו לאומר נענשת על שעשית כך וכך, יחכם פתי, יחשוב בלבו
את הרעה אשר עשה הלץ, ויחכם להשמר מדרכו הרע מפאת רעתו.
והוכיח לנבון, להורותו דרך ילך בו, ישיג בכת תבונתו את הכונה אשר

מכוונת

מכו
לע
ולא
מן
לע
עו
רע
ודו
מ
ח
ת
(א)
תק
שם
לפ
רע
ומ
לא
עו
הז
כס
י
כח
או
ס
י
עו
ד
ז
כ

הקדמה ראשונה

מכוונת בדברי מוכיחו, יבין דעה זולתו, ולא אמר שיקבל את התוכחה לעשות את אשר חשב מוכיחו, כי בנכון אין לראות כי אם על ההתבוננות ולא על הפעולה. אבל בהשכיל לחכם, בהוליכו על דרך ההשכלה בדבר מן הדברים, יקח דעה, יקבל את ההשכלה, ויקח את הדעת אל לבו לעשות את הטוב והראוי מפאת ההשכלה הזאת כי החכם יתנכר ע"י הפעולה:

ערמה שם מקרה סובל כונה טובה ורעה. וראשית הכחתו על ההשכלה והתבוננות טרם עשות הפעולה אם לא ישיג העושה רעה על ידה; ואם לא תסתעף ממנה רעה לאחרים אזי היא טובה ודומה מפנה הזאת לחכמה. אבל אם היא רעה לזולתו אזי היא מדה פחותה ודומה לעקשות:

מוזמה, מוזימות, גם שם מוזמה סובל כונה רעה וטובה כמו ערמה אבל תולדתו בכת נפשי אחר, אשר אין כאן המקום להאריך, אבל מוזמות ברבות, כוונתו כל פעם רעה, עקשות ועקמימות הנוטה מעל חקי היושר והצדק. דוק ותשכח:

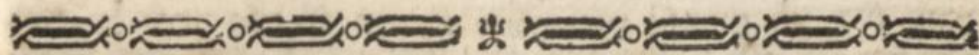
תושייה נגזר ממלת יש המצוהר בצאור הספר הזה, והוא שם כולל כל אופני השלמות בהשכלה ובפעולה ובטובה והכלחה (אין אינכגריין אולר רעפליטעטן). ע"כ גדרי המלות אשר תדעם טרם תקרא את פנים הספר, כאשר ביטתי צם בלאתי לתרגמו. ותמלא עוד שמש החכם בשמות שונות לפי הענין לא השימם ככללים לפיכך, כי לא מלאתים כן כי אם במקומות מועטות בזה הספר. ואעירך רק על שם אולה שהוא כולל את כל מעשי האויל ואת דרכו ותכונת נפשו ומצבו ונועמדו וכו' (עיין ט"ו כ"א), ושמש בו גם במקום עושר יען אשר לא רצה להשתמש בשם עושר בהיות האויל נושא, כי לא יאות עושר שהיא הכלחה אמתית (קנין ההון אחוז בשמחה הנפש) לאיש הנסויל הזה הקונה הון ללא יועיל, אמר עטרת חכמים עשרם, וכנגדו אולר כסילים אולה, שהציג אולה נגד עטרת ועושר למען בזות את נושאה (י"ד כ"ד עי"ג):

ויש עוד כתובים בספר הזה אשר אינם משלי מוסר כי אם קריאת החכם, בדברו על אחת מטובת או רעת הדרכים אשר לפניו, נתפעלה נפשו בהתפעלויות ויחס לבבו לקרוא בשמחה או בתונה בצרכה או בקללה או למען החזיק אמתת דבריו, והמעתיקים הציגו את הכתובים כאלה בטוב טעם ודעת במקומות מצד פנים הספר. (י"ד י"ט כ"ג. י"ט ה' וכו'). וקצת הקדמונים חתרו למנוח בו גם סגולות אחרות עד שיחדו סגולות אחרות לשירי העברים והביאו ראיה מן הכתוב דאגה בלב איש וכו' (י"ח כ"ה, ל"א י"א ול"א), אבל לדעתי לא נעשה זאת בטובה, ואך מקרה הוא, כי שנים או שלשה חרוזים במספר התקט"ו כתובים מיעוטה דמעוטה הוא. וכן יבא לפעמים מאמר למודי סתם בענייני

הקדמה ראשונה

בענייני ידיעת והשגחת האלוקים בשכר ועונש, פעמים ושלש צפרשה אחת, למען העיר את הקורא שיטיל בכל פעולותיו שהוא נגד האלוקים תמיד, ושכל חכמתו וערמתו ונזימתו, לא יפסע פסע אחת מזלתי ידיעתו והשגחתו יתברך. וזה כולל כל דברי הספר בכל משל שיהיה אם אלהיי אם תורתיי אם מוסריו ואם מדיניו, העקר היא היראה והחכמה מבלעדיו לא יחקיים דבר. כי יראה ה' ראשית דעה. ברלין י"ז שבט תק"ן לפ"ק.

איצק אייכל.

הקדמה שניה

כאשר ישמח לב סוכן משכיל, ותגל כבוד פועל אורות, עת היות רעב בארץ, צהתאסף עם רב סביב אולרו לבקש מידו שבר רעבון, — צרנה יפתח את אסמו וצלהל ישבור בר לכל שואל; כן תשיש נפש איש משכיל אשר קדש עמו להתהלך בגן התורה והחכמה, לבקר צמחיו ופרחיו, ולאסוף מפריה אחת אחת בחפניו, ולשימש למשמרת עדי הגיע תר החפץ לבקשם מידו. מה רב שמחתו כי יבא יום ידע כאמנה, כי לא יגע לריק, ולא קצץ לצלהל. זה לי עשר שנים מיום צאת לאור ספר משלי שלמה עם באורי ותרגומי האשכנזי, ועוד לא ראו נפשות הנמאים לדעתו, עוד ידם נטויה לשקול בעדו כסף מחירו. ויהי כי תמו הספרים אשר באורותי, נדרשתי לקול מבקש להדפיסו שנית, נמצאתי לאשר שאלני, והא לכם זרע קודש! באורי ישראל! הספר הזה מתוקן על כל גדותיו. בחנוכו וראו כי גם אנכי לא טמנתי ידי בצלחת מן היום ההוא עד עתה, השקפתי בעין פקוחה על השניאות אשר עלו במלאכתי הראשונה, והטייתי את אזני לקול המבקרים, ולא צויתי להודות על האמת אם כן מצאתיו ולא הריפותי את ידי מלשנות ומלתקן את המעוות כפי כחי, הא לכם הספר, דרשוהו, והיו צרכה!

מבזהות ואיכות ותועלת הספר הלזה, כבר נולתי אמורה בהקדמותי הראשונה. חונם התועלת אשר זכרתי שם היא תועלת המשל והחדה בכלל, וטעם לכוונת מחברם מדוע שמשו צם צראשונה; ועתה אודיעך, הקורא הנעים! בהקדמותי השניה הזאת, תועלת פרטיי (תסתעף גם על טעם תרגומי) אשר תנא לך מן הספר הנשגב הזה לתכלית חמון בניך כפי צורך הזמן, הנשתנה בחסד אלוהים עלינו, ואם צעל נפש אתה, שמעני ודע לך! — חונם טרם אחל לדבר, הואל נא לשוט עמי חונות תחלה, אחזי יד נלכה יחד צין צתרי הימים הראשונים

הקדמה שניה

יא

הראשונים, נשקיפה על הר ליון ששמש, ומשם נתורה את הארצות אשר ישבו צם אצותינו מיום הגלותם מעל אדמתם עד היום הזה. תראה חתת ותשומם. צפנותך אנה ואנה פלגי מים תרד עינך, צהציתך — (הה! לצי לצי על חלליהם!) את החרב את האש והמים אשר באו צם שבויי ישראל. תשתוחחה נפשך ותהמה, צדעתך כי נעו ונדו בארצות אויביהם ערומים וחסרי כל, וכל אשר להם נתנו צעד נפשם. והיה כי תסמר שערות צשרך מחמת המציק, הישר עיניך על מצב היהודים צימינו ותתנחם, צראותך כי הגדיל ה' רחמיו עלינו, ויחננו לחסד צעין השרים והעמים:

במדה

שהצדילה התורה צמנות וצחקים את עדת ישראל מכל העמים צעודו היותה שליו ושקט על אדמתה, כן מדדו אותם אויביהם וימאסו צם אחרי אשר גצרו עליהם ויוליכום שוצב אל אדמת אל נכר. כי כן נצח עליהם אדון הנציאים צאמרו: והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך ה' שמה. עוד לא זרחה שמש החכמה צארץ, עוד סרו מלכי ארץ ושריהם לקול כהני אליל, נעו חוץ לרנת איש צליעל, צשמו עלילות צברים על איש יהודי. והיה כל מוניא דצה וכל מחרחר ריב, טרם קרא, והם ענוהו, וינוו לעמוד צמנור וצמנוק על הגר היהודי הגר צתוכם. אלנהו לעזוב דתו או לעזוב ארצם, רדפוהו מעיר לעיר וממדינה למדינה, עד היותו אומלל ומדוכא לצקש מקום מנוחה מסתור לצפשו צעד כל הונו ורכושו. צסצות הגלויות האלה והשתנות מקום מגורתם כפי אשר נגזר עליהם צכח הרודה, נשחתה לשונם ונחצבללה שפתם אין איש מהם יודע דבר צלשון נמהר וצשפה זכה. ואם צגלות צצל אשר הגלו צה אך צצעים שנה ואשר לשון עמו קרוב מחד ללשון עבר, נשתת שפתם כל כך, עד שאמר עליהם נחמיה: ובניהם חצי מדבר אשרודית, ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם: על א' כו"כ צגלות האחרונה המרה והארוכה הזאת, צין העמים אשר שפתם רחקה מאוד מלשונות ארצות הקדם. ולולי היתה הדת החדשה נשענת ומיוסדת על יסודי תורת משה וצברי הנציאים, מי יודע אם לעת כזאת נשאר צידינו אף ספר אחד מספרינו הקדושים. יהודית אשר שמשו צה צארצם נשכחה מהם אחת אחת, ולשונות העמים אשר גרו ציניהם לא יכלו ללמוד כי לא עמדו ימים רצים צמדינה אחת, ותהי שפתם צלולה ומלות לשונות זרים יהודית צרפתית אשכנזית ופולנית, כאשר תשמע עוד היום מלות פולנית ונחאת מפי יהודי תושב איטאליען ובריטאניען, ונהפוך מלות איטאליקית ובריטאנית שגורים על לשון תושבי פולניא, ואיש איש את שפת העם אשר הוא יושב צקרצו, לא ידע דבר נכונה. וזאת החלי אשר עד הנה לא עלתה לה תרופה. כל עת שהיו היהודים מוזרים מן העמים ולא היה להם חלק ונחלה צקהלתם וגם אל חצרתם לא באו, כאשר היה עוד צתחלת הדור הזה, לא שם היהודי את לבו על המחסור הזה,

הקדמה שניה

כי לא מצא מקום להשעורר עליו ; אך צעת הזאת בהערות ה' את רוח
המלכים והשרים לדרוש טוב על עמו, ויקראו עליהם דרור, ויחפזו
קרבתם, ויציאום בחזרת אנשי עמם לשבת עמם באחוזת מרעים,
כסתה פני יהודי כלומה, כי אין איש יודע לכלכל דבריו במשפטי ואם
בחמלת ה' הוסיף מאתנו בדור הזה קללת והיית לשמה, חרפת משל
ושנינה לא מש ונמנו, כי האדם אשר לא ידע דבר נכונה אף לשון אחת,
הוא בזוי מעט ונמשל כבהמה, להיות הלשון מותר האדם מומנה. איש
ידבר לשון עלגים איך ירום לבבו להסתפח בחזרת נבונים ? איך ילמד
חכמה, ואיך ישפיע מומחשבות לבו, ואם הם בחונים בכור התבונה,
על לב זולתו ? — למען שום דרך להסיר את החרפה הזאת מעל עם
ישראל, קם מופת דורנו החכם ר' משה בן מנחם זכרו לנח, ותרגם
את התורה, להיותה תחלת הלמוד לנערי בני ישראל ללשון אשכנזי.
גם ספר תהלים ושיר תרגם בחזות לשונו ונבטו טעם ודעת. ואחריו
השעוררו אנשי אמת בחורי חמד להעתיק אחת אחת יתר ספרי הקודש
איש איש כאשר היתה לאל ידו. ואם אל תרגומי בן — מנחם לא באו,
הלא טובים המה מכל תרגומים אשר היו לפניהם. ותהינה התועלויות
היוצאות מפעולותיהם האלה רבות. (א) ימצאו המלומדים אשר אינם
רגילים להבין לשון אשכנז על צוריו, מקום ללמוד על ידי הבאור המבאר
את הענין. (ב) ירגילו את הנערים לדעת דקדוק לשון הקודש. (ג) ילמדו
לשונם לבטא את המלות האשכנזיות כראוי ונכון. (ד) ידעו ע"י שניהם
עניני הכתובים ומוצנם ע"ד הפשט וירגילו את שכלם להיקשים ישרים
ולבחינה נכונה, והתועלת החמישית העולה על כלנה, לעשות סיג לתורה,
כי לולא ההתקנות האלה, יוכרחו רבים ממלמדי נערי בני ישראל
להשתמש בהתקנות מלומדים זרים, ומהם משושנות בהסתעף כוונתם
על ענינים זרים לדת ישראל, ותהי להם למכשול ולפוקה. ואם עוד
היום רבו המלעיגים על הדבר הזה להיותו דבר חדש, דעו כי יבא יום
יתגחמו מאולתם, כי חוסר דעתם הניעם, ולא מחכמה בזו דבר אמת :

ואנכי אחרי אשר בחנתי גודל הטובה המסתפת על עדת ישראל
בכח התרגומים האלה, ברותי לי ס' משלי שלמה לתרגמו
ולבארו, כי לספר הלזה יתר שאת ויתר עוז להשתמש בו לתכלית חנוך
ילדו בני ישראל. (א) להיות ס' מוסר השוה לכל נפש יבין לאדם דרכו
באשר הוא אדם, ואם ידע האומן להטביע לקח מאמרים הנחמדים בלב
הנער בעודו רך וענוג ומוכשר לקבל טוב, גם עד זקנה לא יסורו
מלבו. (ב) להיות מאמריו קצרים כוללים רב הענין בדברים אחדים,
ומושקלים בפלס השיר, מהר יררו ללב הנער, ויהיו עומדים נגדו
תמיד ולא ישכחם. (ג) להיותם מיוסדים על הנהגות האדם עם ריעיו
ועם אנשי ביתו, יקל להולמד להסבירם ולעשות ספור מעשה לכל

מאמר

הקדמה שניה

יב

מאמר ומאמר (*) למען תה נועם ללמודו, ולצלתי הכבד עול הלמוד
 על צווארי הנער, כאשר יעשון המלמדים הצוערים אשר יכבירו מלים
 בלי דעת ותבונה, ואם כסום עגור יפצפס הנערים, יאמרו: עשינו
 כפלאות * (ד') להיותם רובם נוגעים בהנהגת אדם עם ריעיו, ואין
 בהם דבר הנוגע צדת ובאמונה, ואינם לריכס עיון ועומק החקירה
 כאשר נלרך אותם ביתר ספרי הקודש ובפרט בדברי הנביאים, נוכל
 גם

(*) לדוגמא אציג לך ספור כזה מיוחד על הכתוב אשר בא במאסף מאחי
 יחיאל אייכל, ועוד אחרים אשר תראה בגוף המכתב הנזכר בחודש תמוז לשנת
 התקמ"ד ובחודש אדר ראשון לשנת התקמ"ח ובאגרות חכמה להשר פאן העניגסנצערג
 במאסף תקכ"ד דף כ"ב וכו', יהיו לך לנא :

בן תשע שנים הי' אמנון הנער בהלכו את אביו השדה להשתעשע
 שמה, ויהי בהיותם שדה, וירא אמנון את התומר אשר לאביון
 רעהו ואת פריו כי רב הוא, ויאמר לאביו ראה נא אביו, ראה את
 העץ הזה כי תאוה הוא לעינים ואת פריו מה נחמד להשכיל * ועתה
 אדברה נא באזני אביון רעי לתת לי מזרע פרי העץ לנטוע אותה
 בגני, ולימים מעטים והי' לי עץ עושה פרי כמוהו * ויען אביו לאמור
 אל נא בני, דע ימים רבים יעבורו והתומר לא יתן פריו * עוד שנים
 עשרים יחלופו בטרם תראה תנוצתו, ומי יודע לעת כזאת אם תחיה
 ואכלת מפריו * בכל זאת לא סר אמנון מלבקש, ויפטר באביו לאמור:
 אנא אביו תנה לי מפרי התומר לנטוע אותם בגני, והיה בעוד שנים
 עשרים כי אבא על שכר עמלי ואוכלה מפרי העץ אשר נטעתי בימי
 נעורי אז יגיל לבני גם ישמח נפשי בקרבי * הכי ככה רבות למדתני :

אוגר בקיץ בן משכיל

נדרם בקציר בן מביש

ובן יכול האומן לקבץ ספורים מספרי חכמי זמננו, לעשות מהם ספור
 קצר ונועם על לב הנער, ולספרו לו, ואחר ידעו כי הבינו

הנער

ד א I 4

ה רוח
 יחפנו
 יים
 ואם
 משל
 זחת
 איש
 ילמד
 נה
 לעם
 זרגס
 גזי
 חריו
 קודש
 באו
 ליות
 אינם
 באר
 למדו
 יחס
 רים
 דה
 דאל
 תחם
 עוד
 יום
 ת:
 דאל
 גמו
 גוך
 רכו
 בלב
 ורו
 ס,
 גדו
 עיו
 לכל

הקדמה שניה

גם ללמד עם הצנות ואין בזה חשש תפלות אשר הזכירו בס' חז"ל
באמרו: כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות * והטעם
כי כל דבר התלוי בשקול הדעת, הוא מסוגל לשנות את טעם האדם,
ויביאחו להחפיה דברים אשר לא כן * אמנם בספר המוסרי הזה
אשר הוא כאילו אשר ענפיו מרובים כוח לחסות צללם, ופריו ירבו
לאין מספר, ישתמש בו כל אדם איש ואשה כגדול כקטן * הן אלה
הסבות

הנער ונתפעל ממנו, יאמר ראה: על זה אמר שלמה בחכמתו קס *
והנני להניג לפניך דוגמא אחת:

אים פרעטיגען געטפאן, קעסטליך געטאיקט ערטיהן ורחיה טעגליך חין
דען טטרעמען * חין יעדער ביקטע חונד בייגטע זיך פאר חיהק,
זו בחוד ער חיהן געוואהר וווארדע * אלעס טפראך פאן זיינער פרעכט
פאן זייגען טעטלען, חונד ער ווארד פיר דען רייכטען חין דער געאיינדע
זאנערקאנט * גאנץ זאנדרט זאכטעטע און דען אמחי דער חין זיינען טאעטען
ברויגען רחוק לו פוס זיינעהער גינג, חונד זיאאער איבער טאעטען לייטען
קאפגעטע * איט דייער קאפגע פערטיגעט אמחי חויך יעדען חב, דער חוס
זיינע גאכע פיר דען זאנדהאט בוס * ניכטס דעסטא וועניגער זאכער,
ער זעלבסט בייח דונקלער נאכט חין דען וואהנונגען דער דירעטיגען חואהער,
אערקטע חויך חיהרן זעבענמאנדל, חונד ווען ער זיינר וואהלוטהאט ווירדיג
פאנד, דער ערהילט דורך זיינען זיינער פערטרויעטען דיהער רייכליכע
חונטרטינג, אהנע דען נאהאן דעם געבערס לו ערפאהרן:

ווער דאך וואהל דער הייליכע וואהלוטהער זיין אפג? פראגעטע זיאאער
זיינר דען אנדרן: זא פאט און חין געאלטעט, דייע הייליכע
זילדע זאכטע * ווער זאנדרט ווירד עס זיין אלס חונד רייכער זרחיה? —
דער ערלע דער זא: זא פאעלטיג זיך נאך דעם נאהאן דעם דירעטיגן ערקונדיגט,
חוס חיק טיילען דען וואהלוטהאטן זעלבסט חויז לו חייב * חיינע לייטלונג
דויערטע דייע עפאליכע זיינונג פאפ:

זיינע פיארטברוכסט, דיז חין דער טאט זאויסבראך, רויכטע ניכט
נור הונדערט פראן חבראך חונד זאג, זאנדרן זאכטע חויך אלע
פאענטיכע פראן פאטאלטען חין דען פאטע, חונד דען זענער דער דירעטיגן

וואר

הקדמה שניה

יב

הסבות אשר הנווני לתרגם את הספר הזה ולבחור בו מכל אחיו ומי יתן ואהיה הסבה לתועלת אדם אחד מני אלף, והיתה זאת משכורתי, כי תכלית כל מחקר וכל עבודה האדם נקודש להשלים את נפשו היקרה ולבחור

וזהר אונבשריבליך גרףם. דיא עלטעסטן דער גאיינדע פֿערזאמלן זיך אונד לעגן יעדעס איהרער איטברידר נאך פֿעהרעלטניס זיינעס פֿעהראגענס זייקן בייחטרוג אויף, אונד דען אונגליקליכן לז העלפֿן. אויף זרחיה'ס פֿאנטיל ווארד זיין לזוטס פֿאן טויענדן, אויף אמח'ים הינגעגן קויס הונדערט אויסגעטריבן, דיא דיער אויך זאגלייך זעהט זיינווענדונג לזעהלע. זרחיה הינגעגן בליב איט דעס זיינגען גענליך חוי. עס פֿערטטריבען אעהרערע טאגע, דיא עלטעסטן פֿעללער ערווארטונג קאנטן זיך דיס אויבלייבן ניכט ערקלעהרן. זאללע ער אונזרע אויפֿפֿעדערונג ניכט ערהאלטן האבן, אדר חויט זיז וועגן זיינר פֿילען געטעפֿטע חין פֿערגעסנהייט געקאמאן? — זיז ווערע עס, זאגטע זיינער, ווען וויר זייהן דערזאן ערזיינערטען? — אויף דער טטעללע וואורדע חוי: איהרער איטטע זיינער געוועהלט, דער זיך זאגלייך חין זרחיה'ס חוי בעגאב, אין דער בעסטען הילפֿונג ניכט לער לזריק לז קעהרען:

רויז ערטראק ער אבער אזט ער זאלע זיאמער חין חויזע פֿערייגעלט פֿענד, אונד פֿאן זיינעס געריכטס דיהנער ערפֿוהר: דאס דער חויזע הערר הייליך ענטווייטען זיז, ווייל ער דיא געלדער זיינער בירגער דיא זיז זייהן זאנפֿערטרויט הילטעטען, אונד יעלט נאך דעס ברזנדע לזריק פֿעדערטען ניכט בעלזעהלטען קאנטע. פֿעלל אונזוהט קעהרטע דר געטייטטע בחטע לזריק, אונד קויס הילטעטע ער דער פֿערזאמלונג דיא נפֿעריכט פֿאן זרחיה'ס פֿעלל איטגעטיילט, אלס טאן זיינע אנדרע וואריבער זיז זיך ניכט וועניג וואנדערטען, בייז איהנען זיינגיג. עס וואורדע זייהנען נעאליך אנגעלייגט: דאס טאן אעהר דען פֿונפֿליג דער זאבעבראנטן פֿעזאליען איט זאלטן בעדירפֿניסען אויף אמח'ים קאסטען פֿערועהן ווארען. — אויף אמח'ים קאסטען? ריף זיינער פֿעללער פֿרוואונדונג חוי: זרחיה זיין פֿראער זאן, אונד גאר זיין בעטריגער? ריף זיין אנדרער. ווער העטטע דא: זיינע נאך דא: אנדרע יע ערווארטעט? ריפֿען זאלע. דרוס, זאגטע ענליך זיינער, זאלל זאן נאך דעס זיינע אויך חין דיזעס פֿעללע וויז חין קיינעס אנדרען חורטיילן

חז"ל
טעם
אדם,
הזה
ירבו
אלה

ה
חין
הס
יכט
יינדע
זטען
יטען
חוס
טויך
ער
רדיג
ליכע
ואער
ליטע
—
גט
לזאנג
יכט
זאלע
טיגן

הקדמה שניה

ולבחור במדות טובות הנאות לו והנאות לעולם :

ברלין בחדש הראשון שנת התקנ"ט לב"ע.

איצק אייכל

אורטיין • האט אונס ניצט שלמה אויסגעקויפט דרוין געאנצט ווען ער זאגט :

יש מתעשר ואין כל

מתרושש והון רב

אזאנצער טהום רייך, אינדעם איזט גאר ניצטס

דאז הינטער :

אזאנצער טהום פראק, אונד בעזילט גרעסן טונץ :

וכאלה רבות אשר יוכל האומן להשתמש בהן, אם הוא מסוגל בכך י

וע"י זה יחנך גם הנער לכתוב מלבו את מחשבותיו, לבאר כתובים

כאלה אם תפסום :
